

Matstæki um þróun skólastarfs

*í anda hugmynda um einstaklingsmiðað nám,
lýðræðislegt og nemendamiðað skólastarf og lærdómssamfélag*

2018

Reykjavíkurborg
Skóla- og frístundasvið

MENNTAVÍSINDASVIÐ
Rannsóknarstofa um
þróun skólastarfs

Matstæki um þróun skólastarfs - Bakgrunnur

Þetta matstæki er endurskoðun á *Matstæki um einstaklingsmiðað nám* sem gefið var út af Menntasviði Reykjavíkurborgar árið 2005. Í bókinni *Starfshættir í grunnskólum við upphaf 21. aldar* (Gerður G. Óskarsdóttir, ritstjóri, 2014) eru meginniðurstöður umfangsmikillar rannsóknar á starfsháttum í grunnskólum bornar saman við lýsingu matstækisins á sex þáttum skólastarfsins (bls. 333 -336). Við endurskoðunina var byggt á niðurstöðum rannsóknarinnar, auk þess sem stuðst var við reynslu af ytra mati á grunnskólum Reykjavíkurborgar sem hófst árið 2006.

Sex þáttum í skólastarfinu er lýst á fimm stiga kvarða. Á 1. stigi má segja að lýst sé skólastarfi hér á landi eins og það var frá upphafi almenningsskóla í þéttbýli og fram eftir 20. öldinni. Á 5. stigi er dregin upp framtíðarsýn um skólastarf miðað við hugmyndir um einstaklingsmiðað nám og samvinnu nemenda, lýðræðislegt skólastarf og lærdómssamfélag. Stigunum þar á milli er ætlað að lýsa þróuninni.

Skilgreiningar á einstaklingsmiðuðu námi í bókinni *Starfshættir í grunnskólum við upphaf 21. aldar* (bls. 323) voru hafðar að leiðarljósi. Nám í þeim anda felur m.a. í sér ólík viðfangsefni nemenda eftir stöðu og áhuga í náminu; sjálfstæði, valmöguleika, áhrif og ábyrgð á framgangi námsins og skiplagða samvinnu. Þannig er hugtakið einstaklingsmiðað nám því einskonar samnefni fyrir margvíslegar hugmyndir sem eru af ólíkum rótum runnar. Skilgreiningin felur í sér höfuðáherslu á að laga nám að stöðu hvers og eins (sbr. Lög um grunnskóla frá 2008). Jafnframt tengist hún hugtökum eins og nemendastýringu og sjálfræði nemenda (Deci og Ryan, 1987), valdeflingu (Harvey og Burrows, 1992) eða rödd nemenda (Fielding, 2006). En ekki síst felur hún í sér áherslu á lýðræðisleg vinnubrögð (Wolfgang Edelstein, 2008) sem bæði taka til samvinnu nemenda og áhrifa þeirra á nám sitt. Með lærdómssamfélagi er átt við samfélag meðal starfsmanna skóla sem byggist á að læra saman og ígrunda starf sitt með sameiginlegt markmið eða sýn að leiðarljósi (Stoll og Louis, 2007).

Endurskoðun matstækisins var unnin af starfshópi á vegum Rannsóknarstofu um þróun skólastarfs, Menntavísindasviði Háskóla Íslands, og Skóla- og frístundasviðs Reykjavíkurborgar. Þess er vænst að matstækið nýtist kennurum og stjórnendum skóla sem hluti af sjálfsmati og í þróunarstarfi.

Heimildir

- Deci, E. L. og Ryan, R. M. (1987). The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), 1024–1037.
- Fielding, M. (2006). Leadership, radical student engagement and the necessity of person-centered education. *International Journal of Leadership in Education*, 9(4), 299–313.
- Gerður G. Óskarsdóttir (ritstjóri) (2014). *Starfshættir í grunnskólum við upphaf 21. aldar*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Harvey, L. og Burrows, A. (1992). Empowering students. *The New Academic*, 1(3), 1–3.
- Lög um grunnskóla nr. 91/2008.
- Stoll, L. og Louis, K. S. (2007). *Professional learning communities: Divergence, depth and dilemmas*. Maidenhead UK: Open University Press.
- Wolfgang Edelstein. (2008). Hvað geta skólar gert til að efla lýðræði? Hæfni og færni í draumalandi. Í Dóra S. Bjarnason, Guðmundur Hálfðanarson, Helgi Skúli Kjartansson, Jón Torfi Jónasson og Ólív Garðarsdóttir (ritstjórar), *Menntaspor. Rit til heiðurs Lofti Guttormssyni sjötugum 5. apríl 2008* (bls. 65–78). Reykjavík: Sögufélag.

1. SKIPULAG OG STJÓRNUN

1. stig	2. stig	3. stig	4. stig	5. stig
Skipulag kennsluhátta				
Nemendum skipt í árganga og bekki; einn kennari – einn bekkur.		Teymi kennara innan árganga eða stiga skipuleggja saman nám og kennslu, en hver og einn ber ábyrgð á umsjónarhópi sínum.		Teymiskennsla er viðhöfð í öllum skólanum þar sem teymi kennara ber sameiginlega ábyrgð á námi og kennslu nemendahóps.
Námsskipulag				
Námi skipt í námsgreinar; stundaskrá skipt niður í 40 mínútna vinnulotur.		Nám skipulagt í þemu þvert á greinar í þemavikum; nemendur hafa, eftir atvikum, val um viðfangsefni; stundaskráin stundum brotin upp.		Nám að stórum hluta skipulagt í þemu/ viðfangsefni þvert á námsgreinar og nemendur hafa val um viðfangsefni; vinnulotur ráðast af viðfangsefnum.
Ákvarðanataka um heildarskipulag				
Skólastjóri tekur einn flestar ákvarðanir um stjórnun og skipulag skólans; hefur ekki samráð þar um.	Skólastjórnendur leggja áherslu á að upplýsa um meginákvarðanir og leita álits starfsfólks áður en ákvarðanir eru teknar.	Stjórnun og skipulag er í höndum stjórnendateymis og í samvinnu við verkefnateymi.		Skólastjórnendur bera meginábyrgð á skólastarfinu en líta á stjórnun sem samstarfsverkefni með áherslu á valddreifingu og þátttöku alls skólasamfélagsins.
Samræða og endurgjöf stjórnenda				
Lítill sem engin samræða um nám og kennslu og stjórnendur hafa litlar upplýsingar um það sem fram fer í skólastofum.		Stjórnendur fara í hverja skólastofu a.m.k. árlega til þess að fylgjast með kennslu út frá viðmiðum skólans og nýta í starfsþróunarsamtali.		Stjórnendur fylgjast reglubundið með kennslu og taka virkan þátt í samræðu um nám og kennslu, þar sem stöðug endurgjöf er hluti af daglegu starfi.
Fagleg forysta				
Lítill afskipti skólastjórnenda af kennsluháttum og umbótastarfi.	Skólastjórnendur styðja við fyrirbyggjandi verkefni sem aðrir hafa komið af stað.	Skólastjórnendur leggja áherslu á að laða fram hugmyndir kennara um kennsluhætti.	Skólastjórnendur styðja markvisst við framkvæmd kennslu í samræmi við framtíðarsýn skólans.	Skólastjórnendur eru virkir þátttakendur í þróun kennsluhátta í samræmi við framtíðarsýn.

2. STEFNUMÖRKUN, INNRA MAT OG STARFSÞRÓUN

1. stig	2. stig	3. stig	4. stig	5. stig
Framtíðarsýn og stefnumörkun				
Ekki liggur fyrir sameiginleg skýr framtíðarsýn og stefnumörkun fyrir skólann.	Sýn fyrir skólann er birt í skólanámskrá, en hennar sér lítið sem ekkert stað í daglegu starfi.	Sameiginleg sýn liggur fyrir, en meginmarkmiðin víð, opin og mörg; sýnin er rædd, en birtist aðeins að hluta í daglegu starfi.		Skýr sýn og fá, hnitmiðuð meginmarkmið ásamt skilgreindum viðmiðum um árangur – sem allt skóla-samfélagið þekkir og hefur tekið þátt í að móta. Sýnin birtist í daglegu starfi.
Innra mat: Skipulag og ferli				
Ekkert formlegt innra mat.	Lítið innra mat til staðar og mats-áætlanir ekki gerðar. Matið byggist að mestu á niðurstöðum ytri kannana sem berast til skólans.	Val matsþátta tengist ekki með skýrum hætti markmiðum skólans. Matsáætlanir liggja fyrir að hluta, en mest er byggt á niðurstöðum ytri kannana án ígrundunar og aðlögunar.		Markmið sett og mats-áætlanir gerðar. Fjölbreytt gagnaöflun og markviss nýting ytri gagna. Áhersla á mat á námi og kennslu með ígrundun kennara. Matsaðferðir í stöðugri þróun.
Innra mat: Þátttaka og umbætur				
Ekkert formlegt innra mat og þættir til umbóta valdir tilviljanakennt.	Innra mat er aðallega á hendi eins aðila. Niðurstöður eru til en lítið notaðar til umbóta. Skólaþróun byggir takmarkað á innra mati.	Stjórnendur og kennarar skipa matsteymi og leita eftir viðhorfum allra hagsmunahópa. Mest áhersla á framkvæmd matsins. Niðurstöður kynntar starfsfólki. Umbóta-áætlun gerð.		Fulltrúar allra hagsmunaaðila virkir í matsteymi. Niðurstöður markviss notaðar til umbóta samkvæmt áætlun þar um. Samvinna og samræður allra hagsmunaaðila um umbætur og þróunarstarf.
Samstarf innan skólans – lærdómssamfélag				
Kennarar vinna einir og á eigin forsendum.		Starfsmenn vinna að hluta til saman í tey-um að undirbúningi og skipulagi kennslu en deila ekki ábyrgð.		Virk teymisvinna með markvissri ígrundun þar sem starfsmenn læra hver af öðrum og hver með öðrum í lærdómssamfélagi.
Starfsþróun				
Kennarar fara á námskeið á eigin forsendum.	Kennarar hvattir til starfsþróunar án markvissrar eftirfylgni af hendi skólans.	Sameiginleg símenntun að hluta en með litlum tengslum við markmið skólans.		Starfsþróun byggir á markmiðum skóla og umbótaáætlun; hún hefur skýr markmið um nám þátttakenda og breytingar á námi nemenda. Starfsþróun er skipulega metin.

3. NÁMSUMHVERFI

1. stig	2. stig	3. stig	4. stig	5. stig
Skipulag skólabygginga				
Skólabyggingar skiptast niður í skólastofur að svipaðri stærð og gerð; sveigjanleiki rýmis í lágmarki.		Hluti skólabygginga skipulagður með misstórum og opnum vinnurýmum og þar með einhver sveigjanleiki fyrir hendi.		Skólabyggingar skipulagðar sem fjölbreytt, misstór og opin vinnurými sem gjarnan opnast inn í sameiginlegt miðrymi (forum); mikill sveigjanleiki til aðlögunar.
Vinnurými nemenda				
Nemendur vinna fyrst og fremst í sömu stofunni meirihluta skóladagsins við borð sitt sem snýr að töflu.		Sumum stofum hefur verið skipt upp í vinnusvæði og nemendur fara milli svæðanna innan stofunnar.	Vinnusvæði innan bekkjarstofa og í næsta nágrenni. Nemendur fara á milli rýma að einhverju marki.	Vinnusvæði í skólum gefa nemendum tækifæri til að velja sér vinnuástöðu eftir viðfangsefnum. Nærumhverfið er einnig hluti af námsumhverfi nemenda.
Námsgögn og sýnileiki verkefna nemenda				
Einsleit námsgögn og vinna nemenda lítt sýnileg.		Námsgögn fjölbreytt og aðgengileg; verkefni nemenda sýnileg.		Fjölbreytt námsgögn aðgengileg fyrir nemendur að velja úr eftir viðfangsefnum og verkefni nemenda sýnileg.
Skólasöfn				
Lokuð skólasöfn, bækur og annað efni aðeins til útlána; takmarkaður opnunartími.	Söfn opin fyrir nemendahópa.	Samþætt og sameinuð skólasöfn og tölvustofur.		Upplýsingaver eru miðlæg í skólabyggingum og aðgengileg nemendum.
Tæknibúnaður				
Takmörkuð tölvueign skóla, aðallega borðtölvur. Netvæðing skóla á byrjunarstigi.	Netvæðing komin áleiðis. Tölvur í tölvustofum og á tölvuvögnum.	Nemendur hafa aðgang að fartölvum/spjaldtölvum. Þráðlaust net í öllum kennslurýmum.		Allir nemendur eiga kost á fjölbreyttum tækjabúnaði til eigin nota við námið.

4. NEMENDUR

1. stig	2. stig	3. stig	4. stig	5. stig
Áhrif nemenda á eigið nám				
Nemendur koma lítið að ákvörðunum um nám sitt, markmið þess og framgang.		Nemendur geta komið skoðunum sínum um námið á framfæri, en kennarar taka ákvarðanir og skipuleggja það. Nemendur þekkja markmið bekkjar/námshóps að hluta til.	Nemendur þekkja námsmarkmið kennslustundarinnar og taka þátt í að skilgreina viðmið um árangur.	Nemendur setja sér markmið um nám sitt og skipulag þess í samráði við kennara og foreldra, m.a. með hliðsjón af áhugasviði og námsstöðu. Nemendur fá tækifæri til að bæta nám sitt á grundvelli leiðsagnarmats.
Ákvarðanir um nám nemendahóps				
Nemendur hafa ekki áhrif á ákvarðanir um skipulag og viðfangsefni námshóps/bekkjar.		Nemendur hafa áhrif á ákveðin viðfangsefni og skipulag þeirra, t.d. þemaverkefni.		Nemendur taka þátt í ákvörðunum um viðfangsefni og skipulag í námi hópsins.
Námsaðferðir				
Námsaðferðir eru ekki í brennidepli; ætlast til að allir vinni samkvæmt sömu aðferð.		Nemendur hafa stundum val um námsaðferðir og leiðir að markmiðum.		Nemendur þekkja eigin námsstíl og hafa val um margvíslegar leiðir að markmiðum og námsaðferðir.
Frumkvæði nemenda				
Nemendur eru viðtakendur, allur nemendahópurinn vinnur að sama viðfangsefninu; lítils frumkvæðis vænst af nemendum.		Nemendur fá stundum að hafa frumkvæði að viðfangsefnum eða úrlausnum.		Gengið er út frá því að nemendur sýni frumkvæði við val á viðfangsefnum, leiðum og úrlausnum innan þess ramma sem kennarar setja.
Trú á eigin getu				
Greind og hæfni eru meðfædd og litlir möguleikar til að hafa áhrif á það. Annaðhvort er maður góður í einhverju eða ekki.	Nemandinn leggur sig fram í þeim þáttum sem hann hefur á valdi sínu en forðast verkefni sem krefjast þrautseigju. Hann felur mistök og segir frekar að verkefnið sé leiðinlegt eða að hann nenni ekki að gera það, en að játa að það sé flókið.			Greind og hæfni eru ræktað með ástundun og þrautseigju. Nemandinn fagnar áskorunum og lítur á mistök sem tækifæri til að læra. Hann lærir best í samstarfi við aðra, ekki síst þá sem eru ólíkir honum.
Aðkoma nemenda að ákvörðunum um skólastarfið í heild				
Nemendur koma ekki að ákvörðunum um málefni skólans.	Nemendur virðast hafa rödd en hafa í raun lítil áhrif.	Fulltrúar nemenda koma að ákvörðunum um ákveðin svið skólastarfsins, t.d. um starf nemendafélags og félagslíf og eiga fulltrúa í skólaráði.		Nemendur eru virkir þátttakendur í ákvörðunum á flestum sviðum skólastarfsins ásamt kennurum, stjórnendum og foreldrum.

5. KENningar

1. stig	2. stig	3. stig	4. stig	5. stig
Viðhorf				
Litið er svo á að almennir kennarar hafa fyrst og fremst þekkingu til að kenna börnum sem geta aðlagð sig skólanum og að barn með sérstakar þarfir eigi ekki heima inni í almennum skólustarfi. Framfarir nemenda eru fyrst og fremst á ábyrgð þeirra sjálfra.	Allir nemendur eru velkomnir í skólann en nám þeirra sem þurfa sérstakan stuðning fer oft fram einslega eða í litlum hópi annarra nemenda með sérþarfir.		Litið er svo á að allir nemendur séu sjálfsagðir þátttakendur í starfi bekkjar eða námshóps. Umsjónarkennari finnur leiðir til að mæta þörfum allra í samstarfi við sérkennara og/eða þroskaþjálfara.	Litið er svo á að allir nemendur geti tekið framförum í námi með viðeigandi náms- og kennsluaðferðum inni í bekk þar sem þeir eru virkir og viðurkenndir þátttakendur. Ábyrgðin á námi þeirra og velferð hvílir á teyllum kennara og annarra sérfræðinga sem endurskoða stöðugt aðferðir sínar til að koma til móts við þarfir nemenda.
Kennsluaðferðir				
Kennarar eru fræðarar og leggja áherslu á að miðla efni til nemenda; fáar kennsluaðferðir nýttar.		Kennarar beita fjölbreyttum kennsluaðferðum, en kennarastýrðar aðferðir eru ráðandi.		Kennarateymi skapa fjölbreyttar aðstæður til sjálfstæðs náms nemenda, skipuleggja og leiðbeina.
Námsáætlanir				
Sama áætlun fyrir heilan námshóp; inntak einkennist af yfirferð á námsefni.		Markmið skilgreind í námsáætlun bekkja /námshópa. Einstaklingsáætlanir gerðar fyrir fáeina nemendur.		Nemendur gera eigin námsáætlanir í samvinnu við kennara og foreldra, með markmiðum um fjölbreytt og skapandi viðfangsefni.
Verkefni nemenda				
Sömu verkefni lögð fyrir alla nemendur í bekk/námshópi.		Sama viðfangsefni er fyrir bekk/námshóp en mismunandi verkefni innan þess skipulögð fyrir hópa nemenda.		Sama viðfangsefni lagt fyrir námshóp, en einstaklingar og minni hópar hafa frumkvæði að úrvinnslu verkefna.
Nemendasamtöl				
Engin formleg, reglubundin samtöl nemanda og kennara um nám og líðan.		Tilfallandi samtöl kennara og einstakra nemenda um nám og líðan.		Nemendasamtöl um framgang námsins og líðan eru reglubundin hluti af námsframvinnu.
Nýting tækninnar				
Tölvur til staðar, en sáralítið nýttar í námi og kennslu.	Nemendum er leyft að nota tölvur; nýttar til að styðja við hefðbundnar, kennsluaðferðir.	Tæknin aðlöguð að náminu; ætlast til að nemendur nýti tölvur, en aðallega í upplýsingaöflun og í stað námsbóka eða ítarefnis.	Tölvunotkun og tækni fléttuð reglubundið inn í námið. Einhver tækninotkun í flestum námsgreinum.	Stöðug nýsköpun við nýtingu tækni í námi; leit að nýjum leiðum; áhersla á skapandi vinnu.
Námsmat				
Árangurspróf u.þ.b. tvisvar á ári, ekki tengd markmiðum; engin önnur skráning á framförum nemenda eða úrvinnsla.		Árangurspróf helsta námsmatsaðferðin, en einnig stuðst við sjálfsmat, jafningjamat og námsmóppur; skráning á framförum sýnileg foreldrum.		Fjölbreyttar námsmatsaðferðir þar sem nemandinn er virkur þátttakandi í mati á eigin framförum, m.a. með leiðsagnarmati sem byggist á markmiðum og viðmiðum.

6. FORELDRAR OG GRENNDARSAMFÉLAG

1. stig	2. stig	3. stig	4. stig	5. stig
Upplýsingamiðlun				
Upplýsingar til foreldra um niðurstöður prófa.		Foreldrar fá margvíslegar upplýsingar og fréttir, svo sem í gegnum upplýsingakerfi og á vefsíðu skólans.		Gagnkvæm upplýsingamiðlun, s.s. um líðan, nám og framfarir nemanda milli kennara og foreldra.
Samskipti og samstarf				
Samskiptin eru að frumkvæði skólans og á forsendum hans.		Reglubundin foreldraviðtöl. Foreldrum er einnig boðið á fundi og á viðburði í skólanum.		Foreldrar eru samstarfsmenn og hafa jafnt sem skólinn frumkvæði að samstarfi um nám og líðan nemenda.
Þátttaka				
Foreldrar taka ekki þátt í skólastarfinu.	Foreldrar taka þátt í félagsstarfi nemenda, s.s. ferðum og foreldrakvöldum.	Foreldrar eiga fulltrúa í skólaráðum; ákveðnir foreldrar taka að sér að vera bekkjarfulltrúar.		Foreldrar eru virkir samstarfsmenn skólans við eflingu jákvæðs skólabrags og skipulag skólans í heild. Þeir taka þátt í mati á framförum barna sinna og gerð einstaklingsáætlana.
Tengsl skóla og grenndar/nærumhverfis				
Tengsl skóla og grenndarsamfélags eru tilviljanakennd og háð áhuga kennara. Gestir í skólann eru fátíðir og sinna aðallega fræðsluhlutverki.	Teymi kennara í sumum árgöngum ákveða umfang og inntak náms í nærumhverfinu eða með aðilum utan frá.	Tengsl við grenndarsamfélagið eru liður í skólanámskrá en markmiðum þeirra ekki lýst. Nemendur vinna að viðfangsefnum í útinámi, einkum í tengslum við náttúruna; nokkuð um að nemendur vinni að verkefnum með aðilum úr grenndinni.		Gagnkvæm tengsl skóla og grenndar eru fastur liður í skólastarfinu og markmiðum og leiðum lýst í skólanámskrá. Verkefni nemenda utan skólabýggingar og í samvinnu við aðila úr grenndarsamfélaginu eru liður í námsáætlunum nemenda.

Umsjón með útgáfu: Skóla- og frístundasvið Reykjavíkurborgar 2018

Hönnun og uppsetning: Guðrún Hjartardóttir

Ljósmyndir: Úr ljósmyndasafni skóla- og frístundasviðs

Unnið af starfshópi um endurskoðun matstækis. Í starfshópnum voru:

Frá Rannsóknarstofu um þróun skólastarfs, Menntavísindasviði HÍ: Anna Kristín Sigurðardóttir og Gerður G. Óskarsdóttir.

Frá Skóla- og frístundasviði Reykjavíkurborgar: Árný Inga Pálsdóttir, Birna Sigurjónsdóttir og Sigríður Sigurðardóttir.

Hópurinn hafði samstarf við fjölda aðila og þakkar sérstaklega góðar ábendingar frá forsvarsmönnum einstakra stöða rannsóknarinnar á starfsháttum í grunnskólum og fulltrúum á fagskrifstofu Skóla- og frístundasviðs Reykjavíkurborgar.